

Ірина Сус,
кандидат філологічних наук, асистент
кафедри української мови
імені професора Івана Ковалика
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID 0000-0001-8442-5927
e-mail:irynasium2014@ukr.net

ГУЦУЛЬСЬКІ ЛЕКСИКОНИ (1880–1881 РР.) ЯНА ГРЕГОРОВИЧА

У статті розглянуто «Słowniczek huculski» та «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» Яна Грегоровича, надруковані в науково-популярному щорічнику «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880) та в путівнику Гуцульщиною «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim» (Львів, 1881).

У «Przewodniku...» зазначено, що джерельною базою словничка слугувало мовлення мешканців села Жаб'я та його околиць – сіл Криворівні, Ясенова, Гриняви, Космача на Гуцульщині. Макроструктура лексикографічних праць містить понад 700 гуцульських слів з польськими відповідниками, укладених за алфавітом польської мови. Простежено, що значення заголовних слів передано здебільшого описовими конструкціями, також однослівними та синонімічними еквівалентами. Виявлено відмінності в словничках в обсязі макроструктури та в мікроструктурі в способах перекладу тих самих заголовних слів.

Визначено, що найбільші лексико-семантичні групи лексики в пам'ятках становлять назви осіб, звичаїв та обрядів, предметів повсякденного вжитку, одягу, їжі, будівель, гуцульського календаря, орографічних об'єктів, явищ природи, реалій гірського пастухування та лісосплаву; абстрактні, церковно-релігійні, медичні, ботанічні, зоологічні назви; дієслова руху та переміщення, дії, мислення, мовлення, міжособистісних відносин та емоційного стану.

У лексикографічних працях зафіксовано полонізми, румунізми, гунгаризми, германізми, галліцизми.

Ключові слова: українсько-польська лексикографія, діалектний словник, макро- й мікроструктура словника, гуцульські говірки, діалектна ознака, лексика, лексико-семантична група, запозичення.

Sus Iryna. Słowniki huculskie (1880–1881r.) Jana Gregorowicza

Artykuł dotyczy pamiętników „Słowniczek huculski” i „Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem” autorstwa Jana Gregorowicza, publikowanych w popularno-naukowym roczniku „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” (Kraków, 1880) oraz w przewodniku huculskim „Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim” (Lwów, 1881).

W „Przewodniku...” podano, że bazą źródłową słownika była mowa mieszkańców wsi Żabja i jej okolic – wsi Kryworównia, Jasenów, Hryniawa, Kosmach na Huculszczyźnie. Makrostruktura prac leksykograficznych zawiera ponad 700 wyrazów hasłowych słownictwa huculskiego z polskimi odpowiednikami, ułożonych według alfabetu języka polskiego. Zaobserwowano, że znaczenie wyrazów hasłowych oddają przede wszystkim konstrukcje opisowe, a także jednowyrazowe i synonimiczne odpowiedniki języka polskiego. Ujawniono różnice w słownikach w zakresie makrostruktury, oraz mikrostruktury w sposobach tłumaczenia tych samych wyrazów hasłowych.

Ustalono, że największymi leksykalno-semantycznymi grupami słownictwa w zabytkach są nazwy osób, zwyczajów i obrzędów, przedmiotów codziennego użytku, ubrania, żywności, budynków, kalendarza huculskiego, obiektów orograficznych, zjawisk przyrodniczych, realiów pasterstwa

górskiego i leśnictwa; nazwy abstrakcyjne, cerkiewno-religijne, medyczne, botaniczne, zoologiczne; czasowniki ruchu, działania, myślenia, mowy, relacji międzyludzkich i stanu emocjonalnego. Zapożyczenia polskie, rumuńskie, węgierskie, germańskie, galicyjskie notowane są w pracach leksykograficznych.

Słowa kluczowe: *leksykografia ukraińsko-polska, słownik gwarowy, makro- i mikrostruktura słownika, gwary huculskie, cecha gwarowa, słownictwo, grupa leksykalno-semantyczna, zapożyczenia.*

Sus Iryna. Hucul Dictionaries (1880–1881) Yana Gregorovycha

The article deals with the dictionaries "Słowniczek huculski" and "Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem" by Jan Gregorowych, published in the popular science annual "Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego" (Krakow, 1880) and in the Hutsul region guide "Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim" (Lviv, 1881).

In "Przewodnik ..." it is stated that the source base of the dictionary was the speech of the inhabitants of the village of Zhabya and its surroundings – the villages of Kryvorivnia, Yaseniv, Hrynyava, Kosmach in the Hutsul region. The macrostructure of the lexicographical works contains more than 700 title words of the Hucul dialect and their Polish equivalents, arranged according to the alphabet of the Polish language. It has been observed that the meaning of the title words is mostly conveyed by descriptive constructions as well as by one-word and synonymous equivalents in the Polish language. Differences in dictionaries in the scope of the macrostructure and in the microstructure in the ways of translating the same title words were revealed.

It was determined that the largest lexical-semantic groups of vocabulary in the monuments were identified: names of persons, customs, objects of daily use, clothes, food, buildings, the Hutsul calendar, names of household items; names of orographic objects, natural phenomena; abstract, church-religious, botanical, and zoological names; verbs of movement, action, thinking, speech, interpersonal relations, and emotional state.

Polonisms, Romanianisms, Hungarianisms, Germanisms, Gallicisms are recorded in the lexicographic works.

Key words: *Ukrainian-Polish lexicography, dialect dictionary, macro- and microstructure of the dictionary, Hutsul dialect, dialect feature, vocabulary, lexical-semantic group, borrowing.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Пам'ятки гуцульської лексикографії, створені на етнографічному етапі розвитку української діалектної лексикографії [6, с. 71–72], представлені в працях українських та польських дослідників. Словнички специфічної гуцульської лексики стали частиною розвідок «Гуцули, мешканці Східного Прикарпаття» І. Вагилевича [13; 14], «Rys historyczny o huculach» С. Витвицького [15], «Гуцульщина» В. Шухевича [8], «Z kraju huculów» Ю. Шнайдера [12], путівника «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim» Я. Грегоровича [9].

Мешканець Косівщини на Гуцульщині Ян Грегорович (1818–1890), польський письменник, публіцист, видавець, урядовець приватної домінії села Жаб'юго, заступник голови повітової ради в м. Косові, член Черногірського відділу Польського Татранського товариства в Коломиї, [5, с. 65–66], репрезентував мову гуцулів Косівського повіту у двох лексиконах – надрукованому в науково-популярному щорічнику «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880) під назвою «Słownik wyrazów huculskich» [10] та «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» у додатку до путівника Гуцульщиною «Przewodniku dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim» (Львів, 1881) [9].

Гуцульські словнички Я. Грегоровича не були об'єктом окремого дослідження. Про один з них подано короткі відомості, зокрема в рецензії на «Przewodnik...» автора під криптонімом П. у львівському часописі «Dziennik Polski» 1881 р. [11, s. 1] та в дослідженні М. Мовної про Путівник наведено приклади специфічної гуцульської лексики з його словничка [5, с. 35]. В. Грещук у праці «Гуцульська діалектна лексика і фразеологія в українській художній мові...» зазначив, що Ян Грегорович у 1880 р. опублікував «Słownik wyrazów huculskich», у якому

подано 723 специфічних гуцульських слова, через рік «Słownik huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» із уточненнями семантики деяких слів і доповненням реєстру до 879 лексем автор уключив до свого путівника для туристів Гуцульщиною [2, с. 91–92]. Бібліографічні відомості про пам'ятки подано в працях Т. Кульчицької [4, с. 35] та К. Воян [16, с. 177].

Мета статті – проаналізувати макро- й мікроструктуру зазначених вище гуцульських пам'яток, виокремити в них найбільші лексико-семантичні групи слів та виявити запозичення.

Виклад основного матеріалу. Пам'ятки Яна Грегоровича тлумачно-перекладного типу. Значення заголовних слів передано польськими відповідниками. У словничку, уміщеному в «Przewodniku...», Ян Грегорович зазначив, що джерелом лексикону стало мовлення мешканців села Жабйого і навколишніх сіл – Криворівні, Ясенова, Гриняви, Космача [9, с. 31].

У макроструктурі обох пам'яток представлено апелятивну лексику, спорадично – оніми: *Wasył* 'nowy rok' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *Rozihry* 'święto w tydzień po zielonych świętach' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26) та фразеологізми – як заголовні слова *ziczu zrobyty* 'zejść z oczu' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 30), *tiekło мене* 'tknięło mnie' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 28) та як ілюстрацію: *brynyt* 'bręczy' *dusza leż brynyt w tili* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 17). До макроструктури пам'яток не введено займенників та числівників.

У мікроструктурі словничків заголовні слова пояснено польськими однослівними відповідниками: *ber* 'kładka' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *dawi* 'rano' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *hałajkaty* 'śpiewać' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20); синонімічними еквівалентами: *abomownia* 'echo, głos' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *bulkoty, bulkotity* 'belkotać, mówić niewyraźnie' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17); передано полісемію та омоніми: *spir* 'dychawica'; *spir* 'lody na wodzie połamane (kryha)' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27); *biziwny* 'pewny, dotrzymujący słowa' (GrP, s. 17), *panczowaty* 'brakować, przebierać' (GrP, s. 24), *worośkij* 'zbyteczliwy, dokuczliwy' (GrP, s. 29). Безеквівалентну лексику, що відображає національно-культурну самобутність мови та номінує не властиві іншим культурам явища [7, с. 257], пояснено описовими конструкціями: *besahy* 'worek zawieszony przez konia, do noszenia zboża' (z wołoskiego *bessacos*) (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *berfela*, 'kij, na którym wieszka się kocioł nad ogniem do gotowania mleka na sery' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *braj* 'kij u spodu gruby, do nabijania, czyli natłaczania bryndzy w berbenicy' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *borduch* 'skóra z kozy, w miejsce worka na mąkę' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17).

До ботанічних назв здебільшого подано латинські еквіваленти: *dzwonok* 'campanela' (GrP, s. 19), *matrygan* 'argora belladonna' (GrP, s. 23), *omega* 'rhododendron' (GrP, s. 24); до зоологічної назви: *hołowacz* 'Lachsforele' (GrP, s. 20). Заголовні слова, що є змінними частинами мови, зафіксовано в початковій формі: *baryty sia* 'spóźnić się' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 16), *berweno* 'sztuka drzewa długiego krągłego' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *marżyna* 'bydło rogate' (GrP, s. 23), *pomist* (GrP, s. 25) 'podłoga'; спорадично – іменники у формі множини: *bdżoły* 'pszczoły' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *kulbaki* 'kwiatki żółte' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22); дієслова мин. ч. у формі ч. р. одн.: *werhła sie* 'złękła się' (GrPTT, s. 34), *werh sie* 'złękł się' (GrP, s. 29); теп. ч. в 1 та 3 ос. одн.: *felelju* 'zapewniam' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *boit* 'kipi (n. p. mleko)' (GrP, s. 17).

У пам'ятках представлено такі найбільші лексико-семантичні групи іменної та дієслівної лексики:

«абстрактні назви»: *gieltunok* 'staranie' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *onym* 'żal' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *oruda* 'interes' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *pomana* 'obiecanka' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *rejwach* 'rewolucja' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 26), *smaha* 'nieszczęście' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *sopuch* 'zapach' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *tokma* 'uroda' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *tusok* 'tęsknota' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 28);

«назви звичаїв та обрядів»: *beczka* 'palma wielkanocna' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *bożka*, *howija* 'post' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17, 20), *hlembiza* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *obid* 'stypa za umarłych' (GrP, s. 24), *obchid* 'ceremonie obrzędowe pod czas uroczystości' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *oharczyk* 'zabawa wieczorna przy nieboszczykach' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *pownycia*

‘podarunki młodym podczas wesela’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 25), *proszcza* ‘mowa pogrzebowa’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *sosokało* ‘zabawa pry nieboszczykach’ (GrPTT, s. 28, 33; GrP, s. 20, 27);

«назви на позначення родинних стосунків»: *bat’ko* ‘ojciec chresny’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *diedia* ‘ojciec’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *lela* ‘ojciec’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *fijnka* ‘córka chresna’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *fijnok* ‘syn chresny’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *starynia* ‘rodzice’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *szurenec* ‘szwagier’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28);

«назви осіб за видом діяльності»: *adunkat* ‘adwokat’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *bouhar* ‘pasterz’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *mucholap* ‘zoolog’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *sadzer* ‘kominiarz’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *sekmanycz* ‘starszy w zrębach’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *szczipar* ‘doktor’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *znachor* ‘ten, co grady odwraca’ (GrPTT, s. 35; GrP, s. 30);

«назви їжі»: *banosz* ‘kulesza z mąki kukurudzianej na śmietanie gotowana’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *wyfattyca* ‘bułka z pozostałego ciasta z paski’ (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *kukuc* ‘placek mały pieczony’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *rosiwnyca* ‘kwas kapuściany’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *skorom* ‘omasta’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *juszka* ‘rosół z mięsa’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21);

«назви одягу»: *gudla* ‘bunda z białego sukna, bez rękawów’ (GrP, s. 20), *kapci* ‘szkarpierki sukienne’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *kieptar* ‘kożuszek krótki bez rękawów’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *suknia* ‘spodnica z sukna niebieskiego z galonem’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *szłyk* ‘czapka czerwona barankiem obszyta’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *ubranie* ‘galowy strój z czerwonego sukna’ (GrPTT, s. 34; GrP, s. 28);

«назви кухонних предметів»: *galawan* ‘garnek wielki’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *puhar* ‘szklanka do picia’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *putyna* ‘kadź na mleko’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *rakwa* ‘pudełko toczowe z drzewa na masło’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *ryndza* ‘gleg do mleka, aby się zsiadło’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *czahun* ‘garnek spiżowy’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18);

«назви будівель та їх частин»: *bucznia* ‘chata bez sieni’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *kolesznia* ‘poddasze dla bydła’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *kołyba* ‘poddasze w lasach, kryte korą’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *okil* ‘koszara’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *pid* ‘strych’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *pobij* ‘dach’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *pomist* ‘podłoga’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *szalas* ‘dom mieszkalny’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *zymarka* ‘chata na boku od gospodarstwa’ (GrP, s. 30);

«медицинські назви»: *bubka* ‘pryszcz’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *dymało* ‘pęcherz’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *durnieczka* ‘gorączka tyfusowa’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *godza* ‘wyrzuty na ciele zarazliwe’ (GrP, s. 19), *guszki* ‘katar’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *hostec* ‘gościec (reumatyzm)’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20);

«ботанічні назви»: *afyny* ‘jagody czarne drobne, czernice’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *borta* ‘smereka wewnątrz spruchniała’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *drapakie* ‘ożyny (czernice)’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *kremenycia* ‘roślina w skałach’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 22), *krywe zile* ‘roślina badylowana’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *kulbakie* ‘kwiatki żółte (piewsze na wiośnie)’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *lerderewo* ‘modrew’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *matrygan* ‘roślina’ (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *osypanyk* ‘roślina na moczarach’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *rast* ‘pierzwiśnik’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26);

«зоологічні назви»: *biłyca* ‘wiewiórka w górach zwykle siwa’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *hołowacz* ‘głowacica’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *dziworon* ‘kraska’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *drobieta* ‘owcy’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *zwirak* ‘wilk’ (GrPTT, s. 35; GrP, s. 28), *żandaryk* ‘dudek (ptak z dużym czubem)’ (GrP, s. 30), *oribok* ‘jarzębek’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *poharec* ‘ptak zwany żandarek z dużym czubem’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *połowyk* ‘jastrzęb’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *sohukwa* ‘słómka (ptak)’ (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27);

«назви орографічних об’єктів»: *grehit* (GrPTT, s. 28) – *gregit* ‘goła góra skalista’ (GrP, s. 19), *grón* ‘pagórek’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *kiczera* ‘skalisty wierzch góry’ (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *oblaz* ‘droga prowadzona pod skałą’ (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *ripa* ‘grunt goły skalisty’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26);

«назви реалій гірського пастухування»: *berfela* 'kij, na którym wieszka się kociół nad ogniem' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *watah* 'gospodarz w połoninie' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *hrudka* 'ser z jednego udoju owiec w połoninie' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *zastajka* (GrP, s. 30), *kolesznia* 'poddasze na bydło' (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *kolokił* 'dzwonek blaszany na szyi u bydła' (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *litowyszczce* 'przebyć lato na pasze z bydłom w połoninie' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *mirtuk* 'miara na mleko w połoninie' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 21), *natynyna* 'wełna z owcy rocznej' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *oberka* 'znak u owcu na uchu' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 23), *okił* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *połonnyk* 'łyżka duża, do czerpania mleka w połoninie' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *porniała* 'paszenie owiec po wydojuweczór z rosą' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *skołotyń* 'maślanka' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *szperla* 'całoletnie palowisko w staji na połoninie' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *urda* 'ser owczy z żentycy wygotowany' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *furasz* 'niedobor bryndzy' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19);

«назви реалій лісового промислу»: *megła* 'drzewo rozgatunkowane, złożone w kupy' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *worynie* 'kłute drzewo na płot składany' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *pilcha* 'podkłady pod drzewa przy składaniu' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *ryza* 'żłoby z drzewa zbijane do spuszczenia drzewa' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *sowało* 'spuszczanie drzewa z góry na dół' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27);

«назви явищ природи»: *wesetycia* 'tęcza' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *wichola* 'burza' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *hodyna* 'słota' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *temriawa* 'mgła gęsta' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 28), *fufunyca* 'zamieć śniegowa' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19);

«назви місяців у народному календарі»: *bileń* 'miesiąc lipiec', *żouteń* 'wrzesień' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 30), *kopeń* 'sierpień' (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *prosylnyć* 'druga połowa Grudnia' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26);

«дієслова дії»: *borsaty* 'sieleć' (GrP, s. 17), *brynyt* 'bręczy' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *krirewaty* 'krwawo pracować' (GrP, s. 22), *metaty* 'żuć' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *pyłowaty* 'spieszyć' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *portaty* 'zbierać' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 25), *smarzyty* 'rosić łąn na trawnikach' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *stryty* 'spotkać się w drodze' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 25), *udaty* 'dobrze zrobić' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *czyty* 'robić na warstacie tkackim' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18);

«дієслова емоційного стану»: *oniematy sia* 'nieśmiałym być' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *ruty* 'płakać' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *zamity* 'zwaryować' (GrPTT, s. 35; GrP, s. 30), *ukłepaty sia* 'zabałamucić' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29);

«дієслова мислення та мовлення»: *zahadaty sia* 'zadumać się' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 30), *zapamięty* 'zapomnieć' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 30), *kiemyty* 'pamiętać' (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *bulkoty* 'mówić niewyraźnie' (GrP, s. 17), *hałajkaty* 'śpiewać' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *pidkukundaty* 'podmówić' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *poridkowaty* 'spowiadać się' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *prypowidaty* 'wygłaszać pod czas pogrzebu zasługi nieboszczyka' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26);

«дієслова міжособистісних відносин»: *kutaty* 'zapłacić, zaspokoić' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *okrasytysia* 'uniewinnić się, a drugiego oczernić' (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *psowaty* 'hańbić' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *stypynyty* 'ochronić, powstrzymać od marnotrawstwa' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *turaty* 'uważać' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28).

Виявлено відмінності в макро- й мікроструктурі обох пам'яток. Макроструктуру словничка в «Przewodniku...» розширено, однак кількох заголовних слів з «Pamiętnika...» не зафіксовано в «Przewodniku...»: *czilce* 'ubranie na czoło u niewiast' (GrPTT, s. 27), *flek* 'czapka z czerwonego sukna okrągła, barankiem czarnym obszyta' (GrPTT, s. 28), *szczepiar* 'doktor' (GrPTT, s. 33).

У мікроструктурі лексиконів представлено різні способи пояснення тих самих заголовних слів: у «Pamiętniku...» – здебільшого однослівними відповідниками *hotłowa* 'łańcuch' (GrPTT, s. 28), *kalman* 'posługacz' (GrPTT, s. 29), у «Przewodniku...» – описовими конструкціями: *hotłowa* 'łańcuch do ciągnięcia drzewa' (GrP, s. 20), *kalman* 'posługacz w zrębach

dla utrzymywania ognia w kołybach i gotowania' (GrP, s. 21). Крім того, у «Pamiętniku...» та «Przewodniku...» виявлено більш або менш поширені пояснення тих самих заголовних слів: *trembita* 'trąba z drzewa brzożowego, długa na dwa metry wewnątrz smolą wylana, grają na niej w połoninach przy owcach, przy pogrzebach, przy kolędach' (GrPTT, s. 33) – *trembita* 'trąba z drzewa brzożowego, długa na dwa metry wewnątrz smolą wylana' (GrP, s. 28), *zwid* 'łapka na zwierza z drzewa, zastawiona w lesie na przesmykach' (GrPTT, s. 35) – *zwid* 'łapka na zwierza' (GrP, s. 30), *plesaty* 'zbierać pieniądze na cerkiew' (GrPTT, s. 31) – *plesaty* 'zbierać pieniądze podczas kolędy na cerkiew (chodzą dzwónkiem kręcąc się w koło)' (GrP, s. 25), *porosznycia* 'rózek na proch' (GrPTT, s. 31) – *porosznycia* 'rózek na proch, na pasie zawieszony' (GrP, s. 25).

У пам'ятках зафіксовано лексику різної етимології. На гуцульський говір найбільший вплив мали східнороманські мови через тривалі контакти й співжиття на одній території предків карпатських українців і волохів-скотарів [1, с. 3]. Румунізми в словничках представлені лексемами: *afynu* 'jagody czarne' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), рум. *áfină* 'чорниці, Vaccinium myrtillus L.' [3, Т. 1, с. 99], *blendă* 'wysypka na ciele' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), рум. *blîndă* 'сильний висип на шкірі' [3, Т. 1, с. 209], *budulawka* 'faska' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), рум. *budălău* 'діжка' [3, Т. 1, с. 280], *buklak* 'dzbanek' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), тат. *баклак* 'вид посуду', крим.-тат. *бакла* 'мірка для збіжжя'; етимологи вважають, що в карпатських говорах значення 'барильце' могло з'явитися під впливом румунської мови, рум. *butlăgă* 'барильце' [3, Т. 1, с. 120]; *butyn* 'zrąb w lesie' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), рум. *buștean* 'колода, пень' [3, Т. 1, с. 309], *watujka* 'koza roczna' (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), рум. *vătuî* 'молодий козел, баран' [3, Т. 1, с. 340], *grazda* 'klatka' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), молд. *гражд*, рум. *grajd* 'хлів, стайня' [3, Т. 1, с. 581–582]; *grón* 'pagórek' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), рум. *grúiu* 'пагорб, вершина пагорба' [3, Т. 1, с. 606]; *gudzuleja* 'much duża poła' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), рум. *gujulie* 'комашка' [3, Т. 1, с. 612]; *guszkir* 'katar' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), рум. *gușter* 'язичок, горло, запалення горла, ангіна' [3, Т. 1, с. 630]; *ženepiń* 'jałowiec' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 30), рум. *jireápăn* 'яловець' [3, Т. 2, с. 194]; *sembryla* 'płaca służbowa' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), рум. *simbrîe* 'жалування, заробітна плата' [3, Т. 5, с. 211]; *urytny* 'dokuczliwy' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 29), рум. *urît* 'поганий, неприємний' [3, Т. 1, с. 433];

з молдавської мови: *kalusz* 'powróż, której opryszki wiążą ręce swej ofiary' (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), молд. *кэлуш* 'коник (у скрипці); кляп; прищипка для білизни' [3, Т. 2, с. 354].

Зафіксовано запозичення з угорської мови: *hamiszny* 'łakomy' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), уг. *hamis* 'неправильний, хитрий, лукавий' [3, Т. 1, с. 465–466]; *hlaba* 'trudno' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), уг. *hiába* 'неможливо, даремно, марно' [3, Т. 1, с. 518]; *sarsama* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), уг. *szerszám* 'знаряддя, інструмент' [3, Т. 5, с. 183]; *touty* 'kucy na owce' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), уг. *tót* 'мандрівний словацький торговець' [3, Т. 5, с. 589]; *firas* 'tartak' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), уг. *fűrész* 'пилка' [6, с. 103]; *szalas* 'dom mieszkalny' (GrPTT, s. 23; GrP, s. 28), уг. *szállás* 'пристановище, нічліг, бівак' [3, Т. 6, с. 370];

з польської мови: *akuratectwo* 'pełnomocnictwo' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), пол. *akuratny* походить від лат. *akūrātus* 'ретельний, точний' [3, Т. 1, с. 58]; *grehit* 'goła góra, skalista' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), пол. *grechot* 'узбіччя, покрите гравієм' [3, Т. 1, с. 591–592]; *mankolia* 'melancholia' (GrP, s. 23), пол. [*mankolija*] є результатом зміни слова *меланхолія* [3, Т. 3, с. 384]; *rejwach* 'rewolucya' (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), пол. *rejwach* 'рейвах, гармидер' [3, Т. 5, с. 49]; *sztuderny* 'mądry' (GrP, s. 28), пол. [*sztuder*] 'крутий, хитрун' [3, Т. 6, с. 482];

з німецької мови: *adunkat* 'adwokat' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), нвн. *Advokát*, що походить від лат. *advokātus* 'обізнаний юрист, судовий захисник, адвокат' [3, Т. 1, с. 48]; *mandzioch* 'badacz natury, turysta' (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), н. *wandern* 'блудити, блукати, мандрувати' [3, Т. 3, с. 380]; *puszka* 'hajduk zbrojny' (GrPTT, s. 32), 'strzelba' (GrP, s. 26), через польське посередництво з давньоверхньонімецької *puhsa* [3, Т. 4, с. 645]; *taszka* 'torebka mała' (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), нвн. *Tasche* 'кишеня, сумка' [3, Т. 5, с. 530]; *sztuka* 'mięso' (GrP, s. 28), можливо, частково за посередництвом польської мови, свн. *Stüke* 'штука, шматок, п'єса' [3, Т. 6, с. 482];

з французької мови: *furasz* ‘niedobor bryndzy’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), фр. *fouirage* ‘корм, фураж’ [3, Т. 6, с. 139];

з італійської мови: *punt* ‘figel’ (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), іт. *punta* ‘дотеп’ [3, Т. 4, с. 634]; *firma* ‘forma’ (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), іт. *firma* ‘підтвердження, підпис’ [3, Т. 6, с. 103];

з грецької мови за посередництвом церковнослов'янської: *artos* ‘pascha cerkiewna’ (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), цел. *артоусь*, гр. *ἄρτος* ‘хліб’ [3, Т. 1, с. 88]; *dora* ‘kawałki święconego z Wielkanocy’ (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), цел. гр. *δώρα* є формою множини від іменника *δώρον* ‘дар’ [3, Т. 2, с. 111]; та з латинської мови за посередництвом польської і німецької: *magistrat* (GrPTT, s. 30; GrP s. 23), н. *Magistrát* з латинської *magistrátus* ‘державна влада, державне управління’ [3, Т. 3, с. 353].

Висновки. У словничках Яна Грегоровича представлено гуцульську лексику, що репрезентує духовну та матеріальну культуру мешканців Косівщини. Використано різні способи перекладу заголовних слів – польські однослівні, синонімні еквіваленти та описові конструкції. У пам'ятках найбільше зафіксовано запозичень з румунської та угорської мов, також грецизми за посередництвом церковнослов'янської мови, полонізми, галліцизми, латинізми, грецизми.

Перспектива дослідження. Гуцульська лексика словничків Яна Грегоровича становить джерельну базу для подальших семасіологічних та етимологічних досліджень.

Перелік умовних скорочень назв лексикографічних джерел

GrP – Gregorowicz J. Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem. *Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim*. Lwów: Drukarnia narodowa W. Manieckiego, 1881. S. 16–30.

GrPTT – Gregorowicz J. Słownik wyrazów huculskich. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*. Kraków, 1880. T. 5. S. 26–35.

Список використаних джерел та літератури

1. Вербич С. Гуцульські лексичні діалектизми: структура, семантика, етимологія. *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту. Філологія*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2012. Вип. 32–33.
2. Грещук В. Гуцульська діалектна лексика і фразеологія в українській художній мові: лексикографічне опрацювання. *Acta Unaversitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*. 164. Wrocław, 2017. Nr. 3773. S. 91–101.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1: А – Г / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1982. 632 с. Т. 2: Д – Копці / уклад.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. 572 с. Т. 3: Кора – М / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1989. 552 с. Т. 4: Н – П / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2003. 656 с. Т. 5: Р – Т / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2006. 704 с. Т. 6: У – Я / уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. 568 с.
4. Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII–XX ст.: бібліографічний покажчик / наук. ред. Д. Г. Гринчишин. Львів, 1999. 360 с.
5. Мовна М. Перший путівник Гуцульщиною Яна Грегоровича: мандрівка на Чорногору. *Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні українських Карпат в умовах глобалізації*. Матеріали наук.-практ. конф. у рамках XXV Міжнар. гуцульського фестивалю (м. Яремче, 27 липня 2018 р.). С. 65–68.
6. Рябець Л. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. №. 1. С. 71–86.
7. Тупиця О., Зімакова Л. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 251–258. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_34 (дата звернення: 06.01.2023).
8. Шухевич В. Гуцульщина : в 5 частинах / упоряд. О. О. Савчук. (Репринтне видання 1899–1908 pp.). Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 1218 с.
9. Gregorowicz J. Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem. *Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim*. Lwów : Drukarnia narodowa W. Manieckiego, 1881. S. 16–30.

10. Gregorowicz J. Słownik wyrazów huculskich. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*. Kraków, 1880. T. 5. S. 26–35.
11. P. Na Czernohorze! *Dziennik Polski* (Lwów. 1881. 30 lipca (Nr. 173). S. 1. Рец. на кн.: Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim. Lwów, 1881. 71 s.
12. Schnajder J. Z kraju Hucułów. *Lud*. 1899. T. 5. S. 57–62, 147–154, 207–220, 336–345; 1900. T. 6. S. 157–160, 257–265, 351–361; 1901. T. 7. S. 65–73, 169–175, 259–272.
13. Wahylewycz I. Huculové, obyvatelé východního pohoří karpatského. *Časopis českého Museum*. Praha, 1838–1839 S. 475–498 (1838); S. 45–68 (1839).
14. Wagilewicz J. O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich (dalszy ciąg). *Przegląd naukowy*. Warszawa, 1844. Nr. 15. S. 161–177; Nr. 28. S. 16–27; Nr. 29. S. 48–60; Nr. 30. S. 73–85.
15. Witwicki S. Rys historyczny o huculach. Lwów : Nakł. i drukiem M. F. Poremby, 1863. 134 s.
16. Wojan K. Leksykografia polska z językiem ukraińskim w opisie statystycznym z bibliografią za lata 1794–2016. *Slavia Orientalis*. T. LXVI. Nr. 1. 2017. S. 171–194.

References (translated & transliterated)

1. Verbych, S. (2012). Hutsulski leksychni dialektyzmy: struktura, semantyka, etymolohiia [Hutsul lexical dialectics: structure, semantics, etymology]. *Visnyk Prykarp. nats. un-tu. Filolohiia – Visnyk Prikarpat. national university. Philology*, issue 32–33. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarp. nats. un-tu [in Ukrainian].
2. Hreshchuk, V. (2017). Hutsulska dialektna leksyka i frazeolohiia v ukraińskii khudozhnii movi: leksykohraficzne opratsiuvannia [Hutsul dialect lexicon and phraseology in the Ukrainian artistic language: lexicographic study]. *Acta Unaversitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*. 164, 3773, 91–101. Wrocław [in Ukrainian].
3. Melnychuk, O. S. (Ed.). (1982, 1985, 2006, 2012). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol.1, 2, 5, 6). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Kulchytska, T. (1999). *Ukrainska leksykohrafiia XIII–XX st.: bibliohrafichni pokazhchyk [Ukrainian lexicography of the 13th–20th centuries: bibliographical index]*. D. H. Hrynchysyn (Ed.). Lviv [in Ukrainian].
5. Movna, M. (2018). Pershyi putivnyk Hutsulshchynoiu Yana Gregorovycha: mandrivka na Chornohoru [Yan Gregorovich's first guide to Hutsulshchyna: a journey to Chornohora]. *Hutsulshchyna – XXI storichchia: problemy ta perspektyvy zberezhennia hirskoi pryrody ta etnichnoi kultury v hutsulskomu rehioni ukrainskykh Karpat v umovakh hlobalizatsii. Materialy nauk.-prakt. konf. u ramkakh XXV Mizhnar. hutsulskoho festyvalyu – Hutsul region – 21st century: problems and prospects of preservation of mountain nature and ethnic culture in the Hutsul region of the Ukrainian Carpathians in the conditions of globalization. Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. (pp. 65–68) [in Ukrainian].
6. Riabets, L. (2019). Ukrainskyi dialektnyi slovnyk sohodni: osoblyvosti pobudovy i problemy ukladannia [Ukrainian dialect dictionary today: features of construction and compilation problems]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 1, 71–86 [in Ukrainian].
7. Tupytsya, O., & Zimakova, L. (2012). Bezekvivalentna leksyka: problemy vyznachennia [Non-equivalent vocabulary: problems of definition]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – The native word in the ethnocultural dimension*. (pp. 251–258). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_34 [in Ukrainian].
8. Shukhevych, V. (2018). *Hutsulshchyna [Hutsulshchyna]*. (5 parts). O. O. Savchuk (Comp.). (Reprintne vydannia 1899–1908 rr.). Kharkiv: Vydavets Oleksandr Savchuk [in Ukrainian].
9. Gregorowicz, J. (1881). Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem [Hutsul dictionary to facilitate conversation with the people]. *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim – A guide for visitors to Czarnogora located in the Kossowski district*. Lwów, pp. 16–30 [in Polish].
10. Gregorowicz, J. (1880). Słownik wyrazów huculskich [Dictionary of Hutsul words]. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego – Diary of the Tatra Society*. (Vol. 5). (pp. 26–35). Kraków [in Polish].
11. P. (1881). Na Czernohorze! [On Chornohora!]. *Dziennik Polski – Polish Journal*, 173, 1. Lwów. Review of the book: Gregorowicz, J. (1881). *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim [Guide for visitors to Montenegro located in the Kossowski district]*. Lwów [in Polish].
12. Schnajder, J. (1899, 1900, 1901). Z kraju Hucułów [From the Hucul region]. *Lud – People*. (Vol. 5–7) [in Polish].
13. Wahylewycz, I. (1838–1839). Huculové, obyvatelé východního pohoří karpatského [The Huculs, citizens of the Eastern Carpathian Mountains]. *Časopis českého Museum – Czech Museum Magazine*. Praha, pp. 475–498 (1838); pp. 45–68 (1839) [in Czech].

14. Wagilewicz, J. (1844). O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich (dalszy ciąg). [About inhabitants of the eastern part of the Carpathian (continuation)]. *Przegląd naukowy – Scientific review*, 15, 161–177; 28, 16–27; 29, 48–60; 30, 73–85. Warszawa [in Polish].
15. Witwicki, S. (1863). *Rys historyczny o huculach. [Historical outline of the Hutsuls]*. Lwów: Nakł. i drukiem M. F. Poremby [in Polish].
16. Wojan, K. (2017). Leksykografia polska z językiem ukraińskim w opisie statystycznym z bibliografią za lata 1794–2016 [Polish lexicography with the Ukrainian language in the statistical description with bibliography for the years 1794–2016]. *Slavia Orientalis*. (Vol. LXVI), (No 1), (pp. 171–194) [in Polish].

Статтю отримано 25.01.2023 року.

Прийнято до друку 02.03.2023 року.